

Philosophy and Theology
Философия и богословие

ЧОВЕКЪТ КАТО MARTYR. МАРТИРИУМ, ИЛИ ФИЛОСОФИЯ НА МЪЧЕНИЧЕСТВОТО

Любомир Христов

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. Написаното е много свободно – най-вече от всякакви натрапчиви корпоративни инспирации, особено ако са облечени в идеологически или властови одежди. Мога да изповядам, че то е еманация на една **anima candida** – „светла душа“, искрена и чистосърдечна, отвратена *de profundis* (от дълбина) от „царството на престъпността“, т.е. от политиката. Написаното е водено само от вътрешното желание за екзистенциална и жизнена съпричастност и е една сърдечно протегната невъоръжена ръка – призив за мъдро човечно и човешко **съ-общение** (Gemeinschaft).

Keywords: martyr, quasi being, philosophy of martyrdom, history, theology, myth

„Auch ich war in Arkadien geboren“
(„Аз също съм роден в Аркадия“)
Ф. Шилер

„Човек се ражда, за да страда,
както искрите – за да летят нагоре“
(Иов, 5:7).

Едно от доказателствата, че *Библията* носи и съдържа в себе си реликтови хумано-митологични наслойки, е **повсеместната антропоморфизация** не само на персонажите, което е естествено, но и на натуралните реалии. Затова не е странно, че многострадалният **martyr** (мъченик) Иов в изстъпление заявява: ако се премерят мъките ми – „тежки като морския пясък“ – те биха натежали повече от него! Непоносимо тежки са страданията на Иов и той едва ли би допуснал, че дори в Аркадия няма **страдащи човече**. Че там няма страшни болести, житейски катастрофи, „гадарински свине“, „легиони бесове“, че

там никой никого не беси... За Йов мъките са или от Сатаната, или, което е същото, от „обратното лице“ на Бога. Но на него даже няма да му хрумне да допусне, че **в обществото и историята човекът страда от човека и човешкото**... Защото Йов е езичник, въпреки „безумната си вяра“ в Бога, сравнима само с тази на „бащата на народите“ – Авраам...

За мен е дълбоко неразбираема причината, поради която европейското християнство, включително източното православие, изобразява своя Redemptor (Изкупител) като Човек, а неговата противоположност – Княза на Тъмнината, Врага на човешкия род, Сатаната-Мъчител – лишава от човешки атрибути: зелени очи, козина, рога, копита, чудовишно телосложение – каква извратена представа има човекът за Злото! Обаче бл. Августин и още цяла плеяда църковни отци, че и философи (Лайбниц) – изобщо отричат онтичното битие на Злото. И естествено, не могат да отговорят на въпроса от какво всъщност се страхува човекът? Едва по-късните теодицеи (оправдания на Бога) вече осъзнато догматично сближават Злото и човека, за да спасят репутацията на Абсолютното съвършенство Бог.

Философската и богословската история е дала хиляди примери за това, колко необозрими са бесовете на мартириума, на **човешкото мъченичество**. Името им наистина е Легион! Мартириумът е удивително вездесъщ. Той господства не само в жизнената стихия, в омерзителната тъпканица на ежедневния праксис, но винаги намира подходяща идейна и доктринална дреха, за да осигури съществуването си в трансцендентално идеалното, в „идеалния човек“. Легендата разказва, че царският син Гаутама – бъдещият Буда, се оттеглил от светския живот, когато по време на една от разходките си срещнал Старостта, Болестта и Смъртта. Това го потресло с такава страшна сила, че вече никакви земни радости – женска любов, танци, музика, богатства, деца и пр., не били в състояние да го спечелят за живота. Страданието го направило Буда – Просветлен. Будисткият акцент върху Мартириума упражнил силно влияние и над Шопенхауер, който ни съветва да не се обръщаме един към друг с „мосю“, „господине мой“ или „ваше превъзходителство“, а с многозначителното „другарю по страдание“! Защо ли? Защото „старостта и смъртта, към които неизбежно бърза всеки живот, са този обвинителен вердикт, който природата произнася над волята за живот“ (Шопенгауер, 1893: 695). За Шопенхауер, както и за Буда, тленното битие, светът на Сансара са белязани с неизлечимия знак на **мартириума**. Първата от „Четирите благородни истини“ на Буда гласи: „Ето, монаси, благородната истина за страданието: раждането е страдание, старостта е страдание, болестта е страдание, смъртта е страдание, общуването с неприятели е страдание, непостигнатите желания са страдание, с една дума, цялата привързаност към земното е страдание“ (Светлов, 1971: 152). Шопенхауер е убеден, че „срещу господстващия възглед за света като съвършено творение гръмко вопият: първо, бедите, с които той е преизпъл-

нен, и второ – набиващото се в очите несъвършенство, даже космическата извратеност и уродливост на най-съвършеното от неговите творения – човека. Светът е Ад, в който хората са едновременно измъчвани души и дяволи“ (Шопенгауэр, 1892, т.1: 345).

А „геният на Злото“ – Ницше, стряска и изгаря приспаната душевност на европейското Spießbürgerlich (еснафство) с изпепеляващата констатация, че „Der Mensch ist ein Seil, geknüpft zwischen Tier und Übermensch – ein Seil über einem Abgrunde“, Човекът е въже, опънато между звяра и Свръхчовека – въже над пропаст! (Nietzsche, 2010: 16). Тогава просветленото наше съзнание започва да се пита: мартириумът ли е този Хаос, който в условията на Abgrund, или по-точно познатото ни от Я. Бьоме и Н. Бердяев Ungrund (без-опорност), в разрез с вселенските закони трябва да роди „einen tanzenden Stern“, една танцуваща звезда? Не е ли прекомерно висока цената на този естетизиран и имагинерен звезден танц?

Защо е толкова чудна и измъчваща тази реалност, която все пак е **роден дом на жаждата за живот, на жаждата на човешкото „битие за битие“**. А нали тъкмо от нея трябва да се освобождават византийският исихаст, „руският старец“ или будисткият монах, за да постигнат онова толкова трудно за постигане Блаженство? Колцина са способни на този подвиг? Ако се вземе предвид философията на Великия инквизитор (*Достоевски*), разкрита пред лицето на Иисус, те не са толкова много... Християнството е контраверсия на будистката доктрина в религиозното осмисляне **на онтичната и човешката релация** „мартириум – блаженство“. Будизмът е бягство от страданието-зло, схващано като онтична реалност („Колело на битието“) преодолявано чрез волева трансценденция. То е тържество на волевия, изолиран от социалния онтос индивид. А християнството поема пътя на Любовта. Като преодолява будисткия изолационизъм, то не е само „религия на Витлеем“, но и осъзнаваща се „религия на Голгота“ – на доброволно понесения кръст, поруганието, саможертвата, смъртта, възкресението и спасението. Християнството не поощрява индивидуалното отчуждение и самодоволния иманентизъм, няма такива антропоморфни нагласи и в славянската философия, които да ги инспирират. В източноправославната си форма християнството е **симфонично, съборно, киноийно**, то е зов за общуване пред лицето на един страдащ Бог, протегнатата ръка в един перманентно воюващ и страдащ жесток свят...

1. Квазионтичното

Историческото Иисусово християнство е предимно Религия на Мартириума, възкресението и изкуплението и това особено се отнася за православие-то, което изпитва силно благочестие към Страдащия Бог. Има нещо дълбоко символично, вълнуващо, тайнствено и привлекателно в кенозиса и кръстната смърт на Христос. Много загадъчно е защо Той, който само със Слово лекува

бесновати, слепи, хроми, прокажени и сакати, Той, могъщият Богочовек, който разделя морските вълни и спира небесните светила, сам оплаква участието си пред мартриума и своята Богооставеност пред смъртта? Защо се оказва подвластен на мартриума изобщо? Само за да се изпълни обетованието, да ни остави безсмъртния символ на мартриума, на страдащия Човек? Защото, нека припомним, нали и благоразумният разбойник, свидетелят на тази смърт, въстава против факта, че Иисус умира като човек, а не като Бог? (Лука, 23:39). Така си е – Неблагоразумието никога не би могло да разбере, че смъртта на Христос е жизнено по-правдива като смърт на Човека в историята, като символ на разпънатия от нея Човек! Ако Христос беше умрял като Бог и само като Бог – тогава символиката на неговата смърт едва ли щеше да ангажира жизнено простосмъртните. Но Христовата драма има преди всичко хуманно измерение. **Драмата на Христос е драма на Бога и Човека!** Тя е поразително концентриран израз на историческия драматизъм. На чудовищния човешки стрес пред ужасяващата неумолимост на края! По стъпалата на мартриума, водещ към смъртта. Символът на Христовата смърт инспирира в нещастното човешко съзнание и дълбоко трагичната, безнадеждната и опасна презумпция – за **възможността на невъзможността за спасение!**

Кръстната смърт на Христос е символичен и митологичен образ на човешката съдба такава, каквато я утвърждава Историята. Няма друго тълкуване на факта, че Богочовекът е разпънат на кръста като **цялостно битие**, именно като Богочовек. И не е ли това тотално разпятие зловещо предзнаменование за цялостния исторически човек, бликащо от недрата на историята? Ако това твърдение ви се струва извънредно печално и потискащо с неподправения си песимизъм, кажете има ли Протагорова мярка, човешка мярка, която да различава митологичното (християнската символика) и онтичното (историческия жизнен процес)? Къде християнството изоставя митичното и се залавя с действителното? Къде, собствено, е ковачницата на многообразната символика на мартриума – в лоното на идеалния свят на митовете-универсалии или в процесуалния трагизъм на историята? Защото как да си обясним факта, че и секуларизираните (профанните) идеологии се прекланят пред мартриума и ритуално почитат смъртта на своите... „светци“? Странданията, но най-вече смъртта за Каузата, за Делото, за Отечеството, за Краля, за Вожда, за Бъдещето... винаги са се издигали в култ и най-широко и нормативно (репресивно) са се култивирали у пълпещите членове на безгероичния „Човешки мравуняк“ (многопластов историософски израз на *Достоевски*) – за упование, показ и назидание.

2. Митичното

Митичното, и най-вече онова митично, което е свързано с мартриума, захранва глада на групово-колективно-масовата психика, на безсъзнателното

(Е. Хартман, Ортега-и-Гасет, А. Адлер, Е. Фром). То е устойчива идеална сила, утвърждаваща синкретизма на материалното и идеалното, на привидното и видимото, на невъзможното и възможното, на илюзорното и действителното. Митичното е идеална сплав на интуиция, желание, чувство, прозрение и познание. То е образ-шифър на мечтаното, разказ за преживяното и нормативен постулат за „тук-битието“ (Dasein). В лоното на митичното мартириумът на боговете е идеализиран мартириум на хората. С този пълнеж гръцката митология е нетленен дар-универсалия за културата на цивилизацията, за бъдещите епохи и „еони“. Някои от тях не разбират, не могат да схванат нейните великолепни притчи и мъдри уроци. Дори само този, че не Зевс, а Прометей е Христос на древния езически свят. Прометей и Христос са обединени от **общността на мартириума** и даже не толкова от него, колкото от **мартириума за общността!** Прометей дава огъня на общността, а Христос, като пръв социалист, я спасява! Но и двамата нарушават Heiligenweltordnung (Свещения световен ред), а това Боговете никога не прощават!

Есхил накара Властта и Силата да поведат Прометей към страховитите зъбери на скалистата Скития: дръзкият Бог, приятел на хората, напуснал своята божествено-сакрална каста, нарушил законите-универсалии, тръгва към личната си Голгота на среща с Мартириума. Зад фриволната художествена символика на митологията, пресъздадена от Есхил, прозира сериозното философско проникновение: **Властта и Силата са предвечни, трансемпорални съюзници.** Знаещите и Неподчиняващите се ще бъдат осъждани на **Мартириум!** Както Прометей-Христос! Смелите – на физически мартириум, страхливците – на духовен мартириум. **В процесуалната мерзост на емпиричната история цената на смелостта е физическа смърт, цената на страха – презрян и самопрезиращ се живот!** Шибан от превратностите на Съдбата, смешна играчка в коварните пипала на вездешните властови реалии и универсалии, човекът в историята или не може, или е принуден да живее и да избира неадекватно.

Митологичното е символично, а символът е и битие, което „прелива отвъд себе си“ (Е. Cassirer, А. Лосев) и ни отвежда към някаква друга реалност (вземете за пример християнския кръст!). Зад причудливите и гротескни форми и символи на митологията в ужасяващата и чудесна човешка история се разкрива Другостта – анализите на духовния трагизъм, независимо от това, че митът може да бъде и весел символ на трагедията на духа.

Поразително огромна, страшна е силата на мита. Живият (племенно-родов, общинен, корпоративен) мит, това знаят Д. Фрейзър, М. Мюлер, Е. Касирер, М. Елиаде, Р. Барт и др., е безплътен Демон, властващ безпрекословно в галериите, катакомбите и чертозите на Духа. И извън него! Митът е Церберът, Горгоната на реалитите и универсалиите. Не триглав, а многоглав Цербер. Митът не е само метемпсихоза на духа, той е и негов **анамнезис**. Споменът

за предишните реинкарнации придава на мита ласкаещата го увереност, че е вечен. Дивата самонаслада от безбройните му превъплъщения го прави хедонист, а способността му да прекроява, да манипулира сродните реалии го превръща и в мазохист. Мит или подходящ набор от митове в тоналността на епохата, зачислени в арсенала на Властта и облечени в бойните ѝ доспехи, могат да разрушат и най-прекрасната постройка на **духа у Човека**.

Християнските митове, независимо от своя източен или западен топос, митовите на християнския мартириум не са безкръвни и безплодни символи. Духоносните мъже на православната менталност удостоверяват с творчеството и с живота си тази истина. Символите на християнизацията са мощен фермент, който катализира движението на духовните пластове. Според Шелинг кръстната смърт на Христос и неговото възкресение са пресътворили историята: духовно и веществено-исторически. „От този момент Христос станал герой на един нов свят, най-низшето станало най-висше, кръстът – знакът на най-дълбок позор, станал знак на завладяването на света“ (Schelling, 1971, Bd.2: 98). Знакът и символът се превръщат от шифрограма на означаваното в **означавашо!** Отгук нататък символите на Тайнството, на Чудото, на Мартириума влизат в битието си на онтичен заместител (субститут) на собствената си предметност и сами се превръщат в обект на поклонение и преклонение. Така става ясно, че **тайната на идололатрията (прекланянето пред идола) е в опредметяването на символиката!** А съдбата на човека? Той, който първоначално вече е подложен на „облъчване“ от страна на обективизираните форми на идеалното като продукт на митотворчеството, вторично се оказва в плен и на **опредметената символика**. Всъщност опредметената символика разкрива най-пълно психологическото си господство над човека в ритуалните, обредните, култовите „техники“ на различните религии и аналогичните „практики“ в секуларизираните идеологии. Колкото по-богат е спектърът на различните митични сюжети, толкова по-пищна е и ритуализираната практика на идололатрията. Езическият тотемизъм обаче е безкрайно бедна идололатрия. А „модерният тотемизъм“ на XXI век – века на високоволтажните, на грандиозните виртуални информационно-идейни манипулации с човешката маса, този „тотемизъм“ и тази идололатрия са толкова по-страшни, защото са отчайващо политеистични и плуралистични...

Мартириумът и страданията във физиса (природата) въобще нямат или имат сложно транслирана етическа значимост за човека. Особено ако не са предварително обективирани човешки „ейдоси“. Но тяхната етическа неутралност неизбежно се загубва, когато проникнат в лоното на Социалното. Тук те са **човешки съдби**: пропилян талант, погубен живот, гилотинирано щастие, разстреляна вяра, измамни надежди, сълзи на отчаяно майчинство, скръб на печална любима, неродени рожби, недопети песни, недовършени драми, ненаписани трактати, ненарисувани картини, осланени идеали...

Тук те са кърваво пламтящ жертвеник за кощунствено жестоки хекатомби! Тук, в света на мартириума, всеки е измъчван като другите и е „нешастен по своему“ (*Толстой*)! Сенека е прав, когато констатира, че „болшинството от хората така и се мятат между страха от смъртта и мъченията на живота – нещастници, и да живеят не искат, и да умрат не могат“ (Сенека, 1977, IV: 5).

Всяка епоха плаща скъп данък на Негово Неотстранимо Височество – Мартириума. Всеки „еон“, епоха, ера, но като че ли **най-много евразийският**, дава своите скъпи жертви – най-нежните, най-чувствителните, най-проницателните, най-надарените, най-интелигентните, най-доблестните, най-справедливите, най-непримиримите, най-свободолюбивите... „Защо ме убиваш?“ – „Как защо? Та нали ти живееш отвъд реката? Ако ти, приятелю, живееше отсам реката, щях да бъда убиец, несправедливо би било да те убивам, но тъй като ти живееш отвъд, аз не съм убиец, а храбрец – затова те и убивам!“ Каква солидна аргументация, нали, бедни ми Паскал? (Pascal, 1888, VII: 4). И колко зловеща, защото е исторически вярна! Всяка епоха има своите мъченици и храбреци, страдалци и галеници, но феномените на Мартириума и Страданията нямат епоха, защото човешката история е тяхна! **Човекът е историята, а тя е хронологията на мартириума!** Човекът е demiurge на мартириума и следователно **историята и социалното са нечовечни тъкмо защото са човешки!** Християнският мит за грехопадението на първите човечеци всъщност е теодицея, опит за спасяване на „онтологията на Съвършенството“ с нейния вездесъщ Онтос Бог в средата. Дали тази онтология, въпреки усилията на толкова източни и западни спиритуалисти да ни убедят в противното, не е все пак обективиран продукт на битийстващата човешка мисъл? А ако трансфеноменалното основание – Онтосът на Съвършенството – няма и никога не е имал нищо общо с примитивната онтология на съвършенството? Ако тази онтология е квазионтичност? Като форма на човешкото, като рожба на битийстващата човешка мисъл квазионтичността може само частично да удовлетвори неизтребимите амбиции на човека да достигне до трансфеноменалното. Затова и мен не ме задоволява Главният Онтос на **квазионтичността** и продължавам да питам: **Какво има Отвъд?** Квазионтичността, позната от теологичната история като онтология на съвършенството (у кападокийците, Августин, Кузански, Анселм Кентърбърийски, Тома Аквински, В. Соловьев и мн. др.), е и перманентен **човешки духовен плач**, зоващ Непристъпното, Недостижимото, Абсолютното Основание... Този планетарен човешки духовен плач вече хилядолетия кънти и глъхне, всмукан в черната бездна на космическата пустош... И може би никога не ще достигне своя „Обект“!

3. Демонология и мартириософия

Европейският дух (и източнославянският в него) са обективирали в биетието не само изстрадания си порив към съвършенство. Защото онтологията

на Рая, с всичките си йерархизирани обитатели, е доктринално съчленена с низходящата „**онтология на Ада**“ (демонология), където са заселени неизброимите легиони на мартириума. Но ако есенциално Иисус означава Любав, не може да има съмнение, че **топосът, битието и цялата онтология на мартириума – Адът, са най-непросветлената, най-безсмислената част в източното и западното християнско домостроителство.**

Притчите за мъздовъздаянието „отвѣд“, в селенията на хтоничното, заради извършеното или неизвършеното „отсам“, в дивия нравствен хаос на земното, са най-мрачният и най-злокобен изблик на **човешката зла душа**. Със създаването на ужасяващия кошмар на мъздовъздаянието човешките духовни „сили“ стават жреци на **нравствената саморазправа на Човека с човешкото и човечното**. С основание славянският дух е толкова експресивен, когато с типичния си морален патос негодува против адептите на „съдебното християнство“. Квазионтичното, т.е. **онтологията на мартириума, не е физически, нито само метафизически проблем, а е най-вече антропософски въпрос**: за осмислеността на моралността или неморалността на човешкия мартириум.

Неспособна да се справи с бесовете на мартириума тук, на Земята, демонологията обективира (интернира) адските изчадия от „падналия жизнен процес“ в хтоничното царство на „вечната печал“. Интериоризацията на мъченичеството е теологична стратегема за спечелване на авторитета на **масивната реалност – онтичността – за превантивни морални инспирации**. Използвайки филогенетично изградения древен страх (terror anticus) на човека от външното и натоварвайки вярващото съзнание с една „отмъстителна углавна есхатология“ (Бердяев), християнската демонология създава могъща външна заплаха за **вътрешния духовен свят на човека**. А щом Върховната Любав и окончателната справедливост имат нужда от Трибунала на насието – в тази безнадеждна Vallis Lacrimarum (Долина на плача) – „Надежда всяка оставете!“, те влизат в противоречие с Голямата Нравственост!

„Говорителят на Антихриста“ ли трябва да ни каже, че „Blut vergiftet die reinste Lehre noch zu Wahn und Haß der Herzen“, че „Кръвта отравя и най-чистото учение и го превръща в заблуждение и омраза на сърцата“, за да обърнем внимание на тази неоспорима истина за човешкото битие? (Nietzsche, 2010: 93). „Човешките, твърде човешките“ сметки в историята са се възползвали от демонологията, „прилагайки я към благоговейния страх от Бога“. Оплоденият от многовековния си жизнен опит човешки дух е длъжен да бъде подозрителен към тази квазионтична мартириософия. Най-вече от морална гледна точка! Защото той отдавна е достигнал до идеята за несигурността на всяка моралност, формирана чрез насието отвън. Неин идеал могат да бъдат само двуликният Янус, Тартюф, Фалстаф... В историята на човешкия дух Шекспир и Достоевски най-вярно са описали стенанията, страданията, конфликтите и

колизиите на травмизираната човешка душа, понесла жестоките удари на „овъншенната моралност“. Но те имат велик предшественик – Данте Алигиери. Със своя необуздан поетичен бяс той възсъздава страшната, ужасяващата конкретност на **онтологизирания мартириум**:

„Там вздохи, плач и иступленный крик
Во тьме беззвездной были так велики,
Что поначало я в слезах поник.
Обрывки всех наречий, ропот дикий,
Слова, в которых боль, и гнев, и страх,
Плесканье рук, и жалобы, и вскрики
Сливались в гул, без времени, в веках...“
Ад, III, 22 – 28.

Тоталният мартириум и в квазионтичен, и в исторически план, мъченичеството на безбройния човешки мравуняк: царе, тирани, папи, патриарси, еретици, ересиарси, сладострастници, чревоугодници, скъперници, убийци, самоубийци, разбойници, богохулци, лукавци, лъжци, прорицатели, отмъстителите, съблазнители, измамници... – този тотален мартириум е чудовищна рожба на Злия, въстанал против себе си Човек! Тотален съд над човешките пороци, които може би са неродени добродетели. Съд над човешкото! Достоевски чрез своя бунтовен Иван Карамазов е против онтологията на съвършенството и против онтологията на мартириума – „какая же гармония, если Ад?“.

И тук апострофът със съдбата на Иов, сведущи в Писанието читателю, е невалиден. Иов е страдалец на Земята, земен човек със земно страдание, твърде голямо, отчайващо тежко, но земно. Неземното у Иов е не неговият мартириум, а неговата Вяра! И макар културната история на човечеството да го възприема като символ на страданието, той е по-скоро символ на вярата, както „бащата на народите“ Авраам. Тяхната вяра е безгранична, безумна, абсурдна, толкова предана и всеотдайна, толкова изоставяща личното Аз, че безусловно разтваря условното (човека) в Безусловното (Бога), обезличава личността пред Божието Лице, унижава човека пред Богочовека! Можем да приемем, че онтологията на Ада утвърждава личното начало тъкмо защото изграждането на личността и изявата на личната воля винаги са водили към „Ада“! Адът под земята става възможен, защото съществуват несмирени, свободни човешки личности – тук, на Земята! Морално ли е те винаги да тръгват към Ада? Значи ли това, че онази Голямата, Общозадължителната Моралност не допуска човешкото битие във формата на личност? Християнството, религията на Любовта не съобщава дали Бог обича и допуска до себе си о-без-личностените. Бог обещава билет за царството на Висшата Хармония на скръбните, на кротките, на гладните, на жадните, на милостивите, на чистосърдечните,

на миротворците, на преследваните заради правдата (Мат., 5: 3 – 11), но никъде не съобщава за безличните. Ако Адът приютява Личностите, несмирнените Единичности и с това утвърждава личното начало, това означава ли, че Раят е изпълнен с обезличено население? Предполагаемата нравствена натовареност на демонологията не може да компенсира доктриналния антиномизъм, който тя създава. И това едва ли е само гностическа съблазън!

Мартириумът може да бъде осмислен „субстанциално“ като трагедия на разпадналото се и разпадащо се човешко самосъзнание и подсъзнание, като екзистенциална психософия или мартириософия. Обективацията на Ада е грозен вик на човешкия дух към незнайните чертози на Неизвестното, предизвикан от болката на саморазпадането, от ужаса на дробящата се човечност! Тайната на онтологията на мартириума е в ужаса на самопознаващия се и самотвращаващ се човек. Онтологията на Ада е реквием на човешкия дух, взрял се в своята същност! Формулата „Адът – това са другите“ е нравствено безотговорна, невярна и обременена с извиращ отвсякъде емпиричен смисъл. Тя е непрецизна, повърхностна и прилича на някакво прокурорско обвинение. А в перспективата на Есхатологичния трибунал – Страшния съд – формулата може да приеме и вида „Азът това е Адът!“. Адът – това не са другите, нито Другостта изобщо. Адът – това е самият човек! Адът е „другото“, когато то е обективиран и онтологизиран човек! Адът е безмилостно разголеният Аз, подложен на процедурата на самовивисекцията, на саморазкъсването! Адът е нудизъм на човешкия дух. Адът е злата хуманност, изхвърлена от човека в битието! Онтологията на Ада е Битийстващият Човек, разпаднал се на съставлящите го Бесове!

Защо е била нужна на християнството онтологията на Ада? „За превантивни нравствени инспирации у човека“, отговарят екзегетите. Това вероятно трябва да означава, че не само ако няма Бог, но ако няма и Ад – тогава „всичко е позволено“! Следователно онтологията на Ада е онтичен „стълб и опора на истината“ за Етичното! Етичното е общо и е общозадължително за всички и за всеки – проникновено твърди С. Киркегор. В качеството си на нравствен кодекс Моралността не търпи Единичното и особено онова единично, което не ѝ се подчинява и се отклонява – единичното-девиат! Още Софокъл е завещал на културната история на човечеството образа на Антигона (гр. Противородна), която се противопоставя на Креонт – защитник на закона-универсалия. Антигона чувства нравствено задължение да извърши забранения погребален обред над мъртвия брат и с това е носителка на личното човешко начало против безличността на общото – закона! Тази е традиционната представа за нравствената колизия на Антигона – гледище, което лекомислено отминава факта, че личното, изразителка на което е Антигона, всъщност не е личното, а отново е безлично-общото – утвърдената Традиция за нравствено отношение към мъртвите! Антигона противопоставя една универсалия – нравствената

традиция, на друга универсалия – властващия държавен Закон! Тя не е жертва на личната ненавист на Креонт към Полиник, както мисли Гьоте, нито на трагичния сблъсък на държавата и семейството, както допуска Хегел. Антигона загива в пресечната точка на две неумолими човекоуниверсалии, тя е жертва на Общото! Следователно мартириумът се твори не само в страшните бездни на надзърналия в собствената си същност човек, но и в сферата на обективизираните „персонални фрагменти на симфоничните реалности“ – вече във формата на универсално общото, Общозадължителното. Обаче вярващото съзнание е абсолютно неспособно да възприеме в единство не само върховното триединство на Абсолютното (Бог), но и монизма на Свободата, Моралността и Мартириума. Тук теоантиномизмът достига връхната си точка.

Един от най-ярките опити за **проблематизация на този антиномизъм (след бл. Августин) принадлежи на С. Киркегор и Л. Шестов**. Пръв открито и проникателно поставя опасния религиозен въпрос Киркегор: „**Възможно ли е теологическо суспендиране на Етичното?**“. Същността му се състои в това: как да обясним, че Авраам, който както Антигона, прекрива границите на Общозадължителното (за него това е Моралността-универсалия, която той напълно игнорира със страшната си готовност да принесе в жертва единствения си дългочакан син Исаак), този същият Авраам не попада под ударите на Моралността. За този уникален случай разказва XXII глава на библейската книга *Битие*.

Авраам, който необяснимо решително тръгва към планината Мория, държейки в едната си ръка добре наточения нож, а в другата – тази на любимия си син, този Авраам не отива в Ада и през време на тридневното си пътешествие до мястото на жертвоприношението с нищо не показва, че за онова, което се готви да стори, разплатата са вечните адски мъки, **вечният мартириум**. Възможна ли е **религиозна суспенсия** на Етичното, с мъчителна настойчивост пита Киркегор. Ако не е възможно, тогава от гледна точка на универсалията Етичност Авраам е **безправствен синоубиец!** И никаква друга универсалия няма да го спаси или компенсира, така както е невъзможно да бъдат спасени Антигона и Сократ! Киркегор справедливо негодува против Хегел, който не прави „ясно като слънце съобщение“ за широката публика, че вместо да бъде славославен като Баща на вярата, Авраам „би трябвало да бъде отхвърлен и низвергнат като убиец“ (Киркегор, 1991, т.2: 418).

Ако е възможно теологическо суспендиране на етичното, а точно в своя „*Страх и трепет*“ Киркегор настоява, че или „етичното не е най-висшето, или Авраам е загубен“ (Цит. съч., 474) – тогава книгата *Битие* влиза в ролята на коварен изкусител на човешкия дух, защото тогава... **всичко е позволено!** Проклетата тема на Достоевски, която го мъчи в „*Престъпление и наказание*“, в „*Бесове*“ и особено в „*Братя Карамазови*“...

„Всичко е позволено“ като универсалия е перфидна съблазън, макар че като реалия всъщност е тъкан на човешката история! „Scham, Scham, Scham – das ist Geschichte des Menschen!“ – Срам, срам, срам – тази е историята на човека (Nietzsche, 2010: 88). Така Ницше оценява историческото и добавя, че и „Бог има своя Ад – това е Любовта му към хората!“ (Ibid., 2010: 90). „Престъпност, разтеглена във времето“ е обобщаващата констатация за същата тази изпълнена с произвол и мъчения човешка история. „Всичко е позволено, но не всичко е полезно“, съветва най-вдъхновенният и най-говорещият от апостолите (I. Кор., 6: 12). Този мъдър съвет на ап. Павел не би могъл да е чул от „рицаря на вратата“ – Авраам, който с беззаветната си готовност да извърши ужасното е завършен егоцентрик! И Киркегор, и славословещият го Л. Шестов, са убедени, че мотивите на тази ужасяваща беззаветност са принципно **несъобщаеми и несподелими** – всеки сам трябва да решава какво за него е „Исаак“! **В абсолютния си дълг пред Абсолюта-Бог всеки е сам! Единично-Личното стои над Общото! Човекът остава сам!** Затова няма нищо пострашно от съществуването на човека в качеството му на Личност! Риск без гаранции! **Авраам, с безграничната си, отчаяна, безумна, абсурдна вяра рискува... и спасява най-ценното – сина си!**

Sola fide, Само с вяра – озаглавява една от книгите си Л. Шестов, опирайки се на Лютер и Киркегор. В безумната си борба за „възможността на невъзможното“ Шестов и Киркегор отиват „по ту сторону“, „отвъд доброто и злото“, отвъд разума и морала, защото зад тях те различават надигащата се каменна фигура на „скования Парменид“, на Необходимостта, винаги искаща поклон и покорство, винаги отнемаща единствено истински Човешкото, с което **човек не иска да се раздели – Свободата!** Затова те избират Абсурда и вярата, абсурдната вяра, като благославят дръзновението и се присъединяват към онзи, древния глас – *Vox clamantis in deserto* – гласа на викация в пустиня (Шестов, 1992: 232 и сл.).

Истина, истина ви казвам, зове Богочовекът Христос, повярвайте и ще се спасите! Но какво да прави **незайният Масов Човек**, съвкупният Тома Неверни – дребен, нещастен, охулен, презрян, подплашен, окаян, озлобен, измъчен, тази „вечна плът на мартириума“, ако не иска, а и да иска, **не може да повярва?** „Вярвам, Господи, помогни на неверието ми!“, стене притиснатият от страданието на сина си страдащ баща (Марк, 9:24). Тогава? И ако за ужас на Киркегор, Достоевски и Шестов **без вяра** прегърне вдъхновено принципа **всичко е позволено?** Няма ли да се превърне в една възторжено жестока, стадна **Зла Овца**, която с удоволствие сменява вегетарианското си меню за човешко месо? Не е ли Историята, в последна сметка, пригодена именно за безнравствената, безчинстващата, освирепялата, канибализираната **Масова Зла Овца?** Не е ли историческото лоно нейно любимо пасище? Иначе защо религиозна-

та мисъл ще изобретява чудатите демонологии и онтологии на мартириума? Нали несъгласните с „Морала“ на жестоката овца трябва да бъдат преследвани, разследвани, нивелирани, осъдени и отправени в царството на несмирените, към печалната обител на вечния мартириум – Ада? Дали пък Адът не е окончателният, последният пристан на свободните хора – незасегнати и необезличени от овчия стаден морал? Опасен въпрос, нали, братя богослови?!

От византийско-славяно-руската философия знам, че до тези тревожни истини се достига по различни пътища. Те могат да минават през мистичната Аура на „оптинския старец“, през изуменото и потресено Сърце на Достоевски, който не иска да влезе в царството на Висшата Хармония – Божието Царство, само заради една сълзица върху невинното детско личице, през превъзхождащата земната суета Гордост на Зенон – заплюл тирана със собствения си отхапан език, през Смелостта на мъжествения Муций Сцевола, през Ужаса на Майката, поела към фашистката газова камера (този Архангел на Абсолютното – по немски образец!) заедно с плачещата си рожба, през френетичния Патос на един (един ли?) шизофреничен Фюрер, през жестоката Бруталност на постмодерния **компютърно-дезинформационен милитаризиран и Глобализиран Примитив**, ограбващ моята (и Вашата!) отгледана в съсредоточена и просветлена самота индивидуалност, през аморалното Окървавено Безправие и Насилие на **Атлантическия Антихрист** под маската на защитник на някакви извратено разбирани „демократични права“... Но до посочените истини може да се достигне и чрез тоталното, без-Отговор-но анонимно въздействие на **модерната и постмодерната Безчувственост към Другия...**

Тогава тихо стенещата **Интелектуална Страст** отстъпва място на **Екзистенциално-Страдалческата...** и **Състрадателната!** На тази страст, която в избора между здравата, научната, прогресиращата, оптимистичната Декартова **Рационална Истина** и **Вещното Видение на Болната Майка** – ще избере **Майката!** Защото тя е **Живо Същество, раждащо живота, с Физиономия, с Лице, теофания на Божията Майка** – най-категорична победа над **аморфната пустош на Безлично Общото!** Този ирационализъм гради особена духовност като предмет на „невидимо“ присъстващата в историята **мартириософия**. Заедно с гордата и независима съпротива срещу гнетящата реалност на потискащото **Общо!** Този тип мартириософия винаги е бил в сянката на историята. И сега, в началото на новото хилядолетие, той е в ролята на Давид срещу Голиат, но без шансовете на древния архетип! „Камъкът“ на мартириума на човека и страданието като *ultima ratio* (последен аргумент) не само не може да убие Окървавената Властваща Глобална Безличност по всички паралели и меридиани, той даже не може да я трогне...

Темата за **човешкия мартиринум** в източния и западния Логос е дълбоко антиномична, парадоксална, провокационна... Тя предполага нелицемерен, безстрашен дух, толкова решителен, че да бъде готов да пристъпи и към дълбинна самовивисекция! От нея не се тръгва, до нея се достига, при това **винаги индивидуално, никога социално!** Мотивите за нея са строго индивидуални, а логическите, етичните и психоекзистенциалните резултати толкова респектиращо странни за масовия човек, че налагат абсолютна готовност на индивида за директна среща с Абсурда! Защото онтологията на мартириума, демонологията и мартириософията и онтологията на съвършенството всъщност са само филтриран дестилат на нечистата историческа действителност! Те са кабалистичен знак на трагичната човешка история, пълна с вопли, неосъществени пориви и кошунствено прегазени човешки стойности! **Този знак е йероглиф-Сфинкс, който очаква своя Едип!** А може би Годо...? Сфинксът тайнствено мълчи... Но в субрационалните чертози на хуманното проблясва интуицията: **Човекът, Битийстващият идеален човек е ключ за шифрограмата на съществуващото – Космос, история, духовност, социални конфигурации...** „Останалото е мълчание“, нали Хамлете? Мъртва, безутешна, безпамятна материалност...

ЛИТЕРАТУРА

- Adler, A. (2008). *Der Sinn des Lebens*. Köln.
- Borradori, Giovanna. (2003). *Philosophy in a Time of Terror (Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida)*. The University of Chicago.
- Buber, M. (2014). *Das dialogische Prinzip*. München.
- Buber, M. (2007). *Das Problem des Menschen*. München.
- Buber, M. (2006). *Ich und Du*. Stuttgart.
- Buxton, R. (2001). *From Myth to Reason*. University of Bristol.
- Cassirer, E. (1925). *Philosophie der symbolischen Formen*, Bd. 2, *Das mythische Denken*. Berlin.
- Nietzsche, Fr. (2010). *Also sprach Zarathustra*. München.
- Pascal, B. (1888). *Pensees; Мысли*. С. Петербург.
- Schelling, Fr. (1971). *Fruhschriften eine Auswahl in zwei Bänden*. Berlin.
- Windelband, W. (1993). *Sub specie aeternitatis (Präludien. Aufsätze und Reden zur Einleitung in die Philosophie)*. Tübingen.
- Бердяев, Н. (1947). *Опыт есхатологической метафизики*. Париж.
- Киркегор, С. (1991). *Избрани произведения*, т. 1 – 2. София.
- Светлов, Эм. (1971). *У врат молчания (Духовная жизнь Китая и Индии в середине I тысячелетия до нашей эры)*. Брюссель.
- Светлов, Эм. (1972). *Дионис, Логос, Судьба (Греческая религия и философия от эпохи колонизации до Александра)*. Брюссель.

- Сенека, Л. (1977). *Нравственные письма к Луцилию*. Москва.
- Христов, Л. (2002). *Универсалиите срещу човека. Парадоксите на общото*. София.
- Христов, Л. (2004). *Мит, Ценност, Логос, Смърт*. София.
- Христов, Л. (2009). *Философия на човека. Опит за хомоонтология*. София.
- Шестов, Л. (1992). *Киргегард и екзистенциална философия (Глас вопиющего в пустыне)*. Москва.
- Шопенгауэр, А. (1892). *Parerga und Paralipomena*, т. 1 – 2. С. Петербург.
- Шопенгауэр, А. (1893). *Мирь как воля и представление*. С. Петербург.

REFERENCES

- Adler, A. (2008). *Der Sinn des Lebens*. Köln.
- Borradori, Giovanna. (2003). *Philosophy in a Time of Terror (Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida)*. The University of Chicago.
- Buber, M. (2014). *Das dialogische Prinzip*. München.
- Buber, M. (2007). *Das Problem des Menschen*. München.
- Buber, M. (2006). *Ich und Du*. Stuttgart.
- Buxton, R. (2001). *From Myth to Reason*. University of Bristol.
- Cassirer, E. (1925). *Philosophie der symbolischen Formen*, Bd. 2, *Das mythische Denken*. Berlin.
- Nietzsche, Fr. (2010). *Also sprach Zarathustra*. München.
- Pascal, B. (1888). *Pensees; Мысли*. С. Петербург.
- Schelling, Fr. (1971). *Fruhschriften eine Auswahl in zwei Bänden*. Berlin.
- Windelband, W. (1993). *Sub specie aeternitatis (Präludien. Aufsätze und Reden zur Einleitung in die Philosophie)*. Tübingen.
- Berdyaev, N. (1947). *Opayt eshatologicheskoy metafiziki*. Parizh.
- Kirkegor, S. (1991). *Izbrani proizvedeniya*, т. 1 – 2. Sofiya.
- Svetlov, Em. (1971). *U vrat molchaniya (Duhovnaya zhizny Kitaya i Indii v seredine I taysyacheletiya do nashey eray)*. Bryussely.
- Svetlov, Em. (1972). *Dionis, Logos, Sudyba (Grecheskaya religiya i filozofiya ot epohi kolonizatsii do Aleksandra)*. Bryussely.
- Seneka, L. (1977). *Navstvonnaye pisyma k Lutsiliyu*. Moskva.
- Hristov, L. (2002). *Universaliite sreshtu choveka. Paradoksite na obshtoto*. Sofiya.
- Hristov, L. (2004). *Mit, Tsennost, Logos, Smart*. Sofiya.
- Hristov, L. (2009). *Filozofiya na choveka. Opit za homoontologiya*. Sofiya.
- Shestov, L. (1992). *Kirgegard i ekzistentsialnaya filozofiya (Glas vopiyushtego v pustayne)*. Moskva.

Shopengauer, A. (1892). *Parerga und Paralipomena*, t. 1 – 2. S. Peterburg.
Shopengauer, A. (1893). *Miry kak volya i predstavlenie*. S. Peterburg.

MAN AS MARTYR. MARTYRIUM OR PHILOSOPHY OF THE MARTYRDOM

Abstract. What has been written is free – above all free from any intrusive corporate inspirations, especially those clad in the attire of ideology or power. I shall confess that it is an emanation of an **anima candida**, “light soul”, sincere and candid, revolted de profundis (from deep within) by the “reign of crime”, that is by politics. This piece of writing is determined solely by an inner desire for existential and vital empathy, and represents an outstretched unarmed hand – an appeal for a humane and human **communication** (Gemeinschaft).

✉ **Prof. Lyubomir Christov, DSc.**
University of Plovdiv “Paissii Hilendarski”
Philosophy and History Faculty
Department of Philosophy
21, Kostaki Peev Str.
4000 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: logos@gbg.bg